

ЗВУКОЗАПИС ЯК ОСВІТНЯ ПРАКТИКА ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ХХІ СТ.: ВІД ФІКСАЦІЇ ДО ТВОРЧОЇ РЕІНТЕРПРЕТАЦІЇ

10.09.2025 14:31

Автор: **Кочержук Денис Васильович, заслужений артист естрадного мистецтва України, Київський національний університет технологій та дизайну, м.Київ, Україна**

[8. Культурологія;]

ORCID: [0000-0002-9280-7973](https://orcid.org/0000-0002-9280-7973)

У ХХІ столітті звукозапис став однією з ключових практик охорони нематеріальної культурної спадщини (НКС), оскільки забезпечує ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію та передачу вітчизняних історичних традицій. Це прямо пропорціонально впливає на історико-географічне районування держави, згідно дефініцій Конвенції ЮНЕСКО (2003). Зміст документу ідентифікує значення «safeguarding» як комплекс заходів, включно з передачею мультимедійної інформації через формальну й неформальну освіти. Звукозапис у поєднанні з освітнім використанням стає не лише технікою фіксації, а й педагогічним інструментом відтворення практик у навчальних закладах, в т. ч. – закладах вищої освіти. На рівні міжнародної політики «якість освіти» та «передача» визнані складовими життєздатності НКС, що синхронізує завдання архівування, педагогіки й культурної політики. Конвенція 2003 р., а паралельно – оперативні директиви встановлюють рамки, у яких звукофіксація має здійснюватися за участю спільнот. Директиви вимагають, аби охоронні плани містили заходи передачі. Дванадцять Етичних принципів охорони НКС додатково підкреслюють пріоритетність прав спільнот, людської гідності та соціальної справедливості, що прямо стосується польових записів (голос і музика). Для освітніх програм: запис — не лише «збір даних» архіву, а співтворення знань з носіями традиційності, за прозорих умов користування аудіографічними матеріалами.

Розділ IV Конвенції Оперативних директив прямо заохочує «найширше розповсюдження» знань про НКС через школи, музеї, архіви та бібліотеки, що легітимує інтеграцію звукових колекцій у навчальні курси (музикознавство, культурологія, педагогіка, цифрові гуманітарні студії). В Україні у 2022–2023 рр. реалізовано пілотний проєкт як «Teaching and learning with living heritage in Ukraine»: 15 шкіл, зокрема мережі «Associated Schools» інтегрували елементи живої культурної спадщини в математику, фізику та літературу. В межах ініціативи створено ресурсний комплект вчителіських кейсів, який демонструє, аудіо-/відеофіксацію локальних практик під трансформацією міжпредметних завдань та проєктних рішень.

Український контекст інвентаризації як освітній вектор, визначає формулу «Національний перелік елементів НКС України» яка функціонує під егідою державних інформаційних систем. Порядок її ведення визначено нормативами КМУ (оновлена редакція 2023 р.), а МКІП регулярно публікує накази про включення нових реєстрів. Станом на 23.07.2025 на сайті УЦКД зафіксовано 115 наказів, серед яких урядові та відомчі ресурси підтверджують ці оновлення між 2022 та 2024 рр. Для освітнього процесу це пріоритетна тема щодо вдосконалення шкільних/університетських модулів, практикумів польового звукозапису, курсових і магістерських робіт, для міждисциплінарних STEAM-завдань (цифрова гуманітаристика, акустична екологія, правові аспекти культурної спадщини).

Методологія звукозапису як освітньої практики у навчальних аудіо-проєктах доцільно спиратися на усталені настанови «IASA» та «FADGI». «IASA-TC04» описує принципи створення «якісних цифрових об'єктів звуку» (workflow від відтворення носія до довгострокового зберігання, з роллю контрольних сум, політик збереження, багатократного резервування), а «IASA-TC05» — умови зберігання носіїв до і після оцифрування. Для файлового рівня пропонується «Broadcast Wave Format» (BWF, EBU Tech 3285), а «FADGI» регламентує вбудовані метадані (ідентифікатори, історія походження, технічні параметри, права використання). В рамках навчального курсу це перетворюється на комплексні вправи, згідно яких викладаються позиції дизайну технічного завдання, протоколювання польового запису (оформлення паспорту запису), створення контрольної копії «майстр-твору», деривативів для доступу й публікації, заповнення BWF-метаданих, тестування відтворюваності й перевірка запису в цілому.

В Україні освітньо-наукові осередки поєднують польові записи з навчальними курсами, їх архівуванням і цифровою дистрибуцією. Київська лабораторія етномузикології НМАУ з 2003 р. впроваджує електронні шаблони каталогізації рукописів і польових записів, а з 2024 р. описано пласт фольклорних матеріалів від 1983 по 2024 рр. З-поміж іншого, у Львові функціонує Кафедра музичної фольклористики та Проблемна НДЛ музичної етнології з електронними бібліотеками й «Електронним архівом українського фольклору». Архівні фонди містять найбільші збірки записів

народної музики західноукраїнських регіонів, і є ресурсом до навчальних практик, транскрипцій і досліджень.

Фундаментальну роль у цьому процесі відіграє Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ), який є центральним сховищем унікальних фонографічних джерел. Його фонди зберігають безцінні артефакти, зокрема найраніші етнографічні польові записи української народної музики, зроблені на фоновалики (воскові циліндри) такими видатними діячами, як К. Квітка, Ф. Колесса та Л. Українка. Ці колекції є не лише об'єктом наукового дослідження, а й важливою освітньою базою, що дозволяє сучасним митцям (науковцям, виконавцям, творчим особам) вивчати автентичну манеру, регіональні особливості та інтонаційне багатство української народної музики в її первинному, неспотвореному вигляді. Діяльність інституту в галузі реставрації та оцифрування цих крихких носіїв перетворює історичні записи на доступний освітній ресурс, що запобігає «цифровому забуттю» та забезпечує тяглість культурної традиції. Перехід від фіксації до творчої реінтерпретації є визначальною рисою сучасних освітніх практик. Якщо на початку XX століття головним завданням було зберегти спотворені чи-то понівечені аудіозразки, то сьогодні технологи, спираючись на архівні матеріали ІМФЕ та інших фондів, активно інтегрують фольклор у сучасний культурологічний контекст.

Відомий сайт «Polyphony Project» пропонує сучасну онлайн-базу записів українського традиційного співу з багатомовним інтерфейсом, структурованими метаданими та навчальним потенціалом. Науковий огляд «Yearbook for Traditional Music» підкреслює її корисність для освіти, культури й досліджень. Для педагогіки це означає готовий матеріал розбірного слухання, стилістичного аналізу, порівняльної діалектології, а також створення студентських «кейс-досліджень» за етичними протоколами доступу. Звукофіксація надає «джерельну базу» у діяльності творчих практик, які в освітньому середовищі можуть поєднуватися з критичною рефлексією. Ансамбль «Hilka» (проект «Chornobyl Songs Project» та «Smithsonian Folkways» 2015) — приклад реконструкції ритуального року Київського Полісся, здійсненої під музичним керівництвом етномузиколога Є. Єфремова й супроводженої науково-коментованими лінерами, який очолила М. Соневицька.

В академічній та популярній культурі увагу привертають стратегії «етно-хаосу» як методи перекодування фольклорних структур у сучасні мультимедійні формати; дослідження вказують на «бріколаж» і «переприсвоєння» матеріалу як спосіб актуалізації ідентичності без розмивання її джерельної природи — за умов дотримання етики представлення та наративної відповідальності. Такі кейси — доречні модулі курсів «практик креативної документалістики», «музичної антропології» та «культурного продюсування». Так, для прикладу: українські «Козацькі пісні Дніпропетровщини» та «Культура приготування українського борщу» демонструють як аудіофіксація, публічна репрезентація й навчальні активності підсилюють життєздатність елементів: від спільнотних майстерок і шкільних проєктів до звукових карт, й подкастів. Для обох кейсів ЮНЕСКО наголошує на мобілізації різних стейкхолдерів як частині охоронних планів.

Освітні програми зі «Звукозапису як практики збереження НКС» раціонально охоплює: 1) етап підготовки¹; 2) польову фіксацію²; 3) обробку та опис³; 4) архівування та доступ⁴; 5) реінтерпретацію з рефлексією про різницю між реконструкцією і стилізацією⁵. Такий цикл відповідає протоколу «IASA/FADGI» та політикам ЮНЕСКО щодо освітництва творчих спільнот.

Отже, звукозапис як освітня практика охорони НКС в Україні інтегрує міжнародні норми ЮНЕСКО, національні інвентаризаційні процедури, технічні стандарти архівування і локальні ініціативи від університетських лабораторій до відкритих платформ. Перехід «від фіксації до творчої реінтерпретації» стає педагогічно продуктивним лише за умов дотримання етики участі, прозорого ліцензування й документованої відтворюваності джерел (метадані, протоколи, контроль якості). Такий підхід водночас зберігає автентичні практики, розвиває компетентності студентів у царині цифрової гуманітаристики, музичної антропології та продюсування, і формує відповідальну культурну екосистему, де «живе звучання» спільнот стає змістом і методом освіти.

Список літератури:

1. Босик З. Культурні практики зарубіжного досвіду з охорони нематеріальної культурної спадщини в контексті культурної політики. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2015. Вип. 34. С. 3–10.
2. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 28.08.2025).

3. Крупа І., Вишневська Г. Проблеми збереження культурної спадщини: зарубіжний та український досвід. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. 2020. Вип. 35. С. 227–232.

¹ Ідентифікація елементів за Національним переліком; контакт зі спільнотою; письмова інформована згода; розробка паспортів записів та політик доступу.

² Аудіо 24-біт BWF із повним протоколом налаштувань; дублювання носіїв; журнал подій.

³ Нормалізація без «креативного» втручання у майстер; валідація і вбудовані BWF-метадані; тезаурус жанрів і контекстів; контрольні суми.

⁴ Майстер-файли в репозиторії з резервуванням; похідні для публічного доступу; етичні обмеження доступу до чутливих фрагментів.

⁵ Курсові/ансамблеві постановки, саунд-арт, подкасти.